

Legitimitatea revizuirilor morale. De la E. Lovinescu la „lovinescianismul” actual

Andrei TERIAN*

Key-words: *legitimacy, cultural revisionism, ‘literary’ vs. ‘moral’ criterion, E. Lovinescu, Gh. Grigurcu, nationalism, (post)communism*

În textul de față îmi propun să analizez legitimitatea revizuirilor morale desfășurate în critica literară românească de către E. Lovinescu și de către autorii care, în epoca postdecembristă, s-au revendicat de la proiectul său intelectual. În acest scop, voi începe prin a discuta mai întâi revizuirile pe care Lovinescu le-a efectuat în perioada premergătoare intrării României în Primul Război Mondial și pe care publicistul le-a reunit apoi în partea secundă a volumului IV din seria sa de *Critice* (ediția I, 1916). Voi încerca să fixez astfel câteva din trăsăturile definitorii ale revizuirilor morale lovinesciene și voi discuta oportunitatea lor în contextul istoric al epocii. Mă voi opri apoi asupra „lovinescianismului” actual, mai exact asupra tipului de revizuire morale pe care l-a practicat după 1990 Gheorghe Grigurcu, pentru a investiga, pe de o parte, consistența acestui demers, iar, pe de altă parte, valabilitatea pretențiilor de a plasa o asemenea operație în descendența etică și intelectuală a personalității și a discursului lui E. Lovinescu.

De-a lungul a aproape un secol, „revizuirile” au reprezentat, alături de „mutația valorilor estetice”, unul dintre cele mai controversate concepte din critica lovinesciană; nu numai conținutul, ci și sfera de aplicație a acestui termen au oferit prilejul a numeroase polemici. Oficial, procesul în cauză s-a declanșat prin articolul *Revizuri*, apărut în revista „Flacăra” din 4 iulie 1915. Textul lovinescian justifica necesitatea unor reevaluări de anvergură a anumitor personalități și opere literare din epocă prin aceea că unele valori care s-au impus în conștiința publicului prin consensul generațiilor mai vechi trebuie examinate periodic pentru a li se testa legitimitatea. Însă finalul articolului menționează și o a doua categorie de revizuri, pe care criticul le fundamentează astfel:

Trăim [...] în timpuri neasemuit de rare... Părăsind seninătățile artei, literatura noastră ar fi trebuit să joace și un rol național. În clipa unică prin care trecem, scriitorii ar fi trebuit să aibă un destin hotărâtor în destinele neamului. Războiul n-a fost însă până acum decât o mare piatră de încercare a caracterelor...

---

* Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, România.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului având codul PN-II-RU-PD-676/2010, finanțat de CNCS-UEFISCDI.

Părăsind literatura, n-am socotit de prisos a întreprinde deci și o „revizuire morală” a câtorva dintre scriitorii ce au luat atitudine în această tragedie ce începe să se îndepărteze înainte de a ne fi spus cuvântul ca popor ce are de realizat un ideal... (Lovinescu 2003: 49).

Prin urmare, revizuirile morale lovinesciene au fost făcute în funcție de atitudinea scriitorilor față de „idealul național”, pe care criticul îl identifică fără ezitări cu intrarea României în război alături de Antantă pentru eliberarea Ardealului și a celorlalte teritorii majoritar românești aflate sub dominație austro-ungară. Ce-i drept, Lovinescu va aduce, în articolul *Scriitorii noștri și războiul*, două precizări suplimentare. În primul rând, el îi va scuza parțial pe „bătrânii altei generații”, care, formați în Germania, manifestau o „neputință firească de a-și face un suflet nou care să răspundă unor împrejurări noi” (Lovinescu 2003: 168). E vorba aici, desigur, în primul rând de junimiști precum Titu Maiorescu și P.P. Carp, aflați pe atunci în conducerea Partidului Conservator, dar tot în această categorie vor intra și cazuri mai delicate, precum al acerbului rusofob C. Stere, pentru care prioritatea momentului ar fi trebuit să fie eliberarea Basarabiei; în schimb, criticul se va arăta neînduplecat cu tinerii pe care îi considera oportuniști, „vânduți”, agitatori în ceea ce el numește „presă mercenară” (Lovinescu 2003: 169) – filogermană, desigur. În al doilea rând, asumându-și „datoria” de „a face alegerea conștiințelor morale de cele întinate” (Lovinescu 2003: 171), Lovinescu îi va așeza în această ultimă categorie și pe „indiferenți” – ba chiar pe aceia care, antantofili fiind, manifestau rezerve față de angajarea deschisă a țării în conflictul mondial.

După aceste criterii se vor orienta revizuirile „morale” pe care criticul le va publica în „Flacăra” și „Naționalul” în perioada noiembrie 1915 – februarie 1916 și care vor fi apoi antologate într-o secțiune aparte din prima ediție a volumului *Critice IV* (1916). E vorba despre niște articole avându-i ca protagoniști pe: Gala Galaction – ca intelectual care „se vinde unor străini”, ceea ce-l face „mort ca scriitor” (Lovinescu 2003: 174); N. Iorga, care „își poartă crucea unei acțiuni nehotărâte” (Lovinescu 2003: 179); C. Dobrogeanu-Gherea, care, în broșura sa *Război sau neutralitate* (1914), comitea un „act de hipocrizie”, întrucât, deși evreu, pretindea că pune problema „din punctul nostru de vedere” (Lovinescu 2003: 183); I.A. Brătescu-Voinești, care „a înțeles de la început că în mijlocul tragediei în care se zbătea țara noastră, scriitorii aveau o înaltă misiune de împlinit” (Lovinescu 2003: 184); Barbu Delavrancea, care, oricât de benefic i-ar fi fost militantismul național, manifesta un patriotism „de ordin mai mult literar decât politic” (Lovinescu 2003: 186); și, nu în ultimul rând, Octavian Goga, care, „identificându-se mai deplin cu durerea și așteptarea poporului său”, era autorul „celor mai puternice pagini patriotice ce s-au scris la noi” (Lovinescu 2003: 194). În afara scriitorilor amintiți, alte nume amintite frecvent în *Revizuirile morale* (ca termeni absoluți ai comparațiilor defavorabile) sunt acelea ale lui Ioan Slavici și Tudor Arghezi, cărora criticul nu le acordă nici măcar onoarea unei tratări „monografice”. Totuși, e de menționat că, în publicistica lovinesciană, Arghezi făcuse deja obiectul unei revizuri „la pachet”, în articolul *Bogdan-Pitești, N.D. Cocea și Arghezi, factori ai conștiinței naționale* („Naționalul”, 26 ianuarie 1916), pe care Lovinescu îl va reproduce peste câteva luni în volumul *Pagini de război* (Lovinescu 1988: 52–54).

Ce rezultă din toate aceste exemple? O constatare de ansamblu ar fi aceea că,

spre deosebire de revizuirile „literare”, pe care Ion Simuț le caracteriza drept o campanie „unică”, „unitară” și „sistematică” (Simuț 2003: 38), revizuirile morale au avut un caracter *limitat, mixt și conjunctural*. Valoarea lor *conjuncturală* e confirmată de faptul că Lovinescu le-a considerat o simplă expresie a unui anumit moment istoric și nu a încercat niciodată să le extindă dincolo de contextul lor original. E adevărat că teoreticianul „mutației valorilor estetice” a utilizat adeseori criteriul „moral” în judecarea scriitorilor, în special a criticilor (Terian 2009: 512–513); niciodată, însă, el nu a asumat în mod programatic o asemenea strategie, care în raport cu principiile generale ale criticii lovinesciene, dobândește astfel semnificația unui derapaj necontrolat. Semnificativ în această privință e amănuntul că, în ediția a II-a a volumului IV din *Critice* (1920), revizuirile morale lipsesc, lăsându-le loc doar celor pur literare. Reevaluările morale revin, ce-i drept, în ediția „definitivă” a volumului VI de *Critice* (1928), însă doar ca „simple anexe” (Lovinescu 2003: 370) și doar în cazul scriitorilor care mai fuseseră „revizuiți” literar pe parcursul cărții (C. Dobrogeanu-Gherea, I.A. Brătescu-Voinești, Gala Galaction). Mai mult, criticul se va decide definitiv de aceste texte într-un volum din 1942, asupra căruia voi reveni mai jos.

În al doilea rând, revizuirile morale lovinesciene au avut un caracter *mixt*. Criteriul principal declarat al revizuirilor era, după cum am văzut, unul *politic* – atitudinea scriitorilor față de Războiul Mondial; însă, scoțând din raza lor de acțiune „convingerile sincere și cinste” (Lovinescu 2003: 168) pe care le-ar fi avut unii literați ai vremii, criticul acorda astfel prioritate unui criteriu *psihologic*, care deschidea larg calea idiosincraziilor și a arbitrariului. E greu de explicat, bunăoară, de ce o afirmație precum aceea a lui P.P. Carp („Mă voi ruga de Dumnezeu ca armata română să fie bătută” – Lovinescu 2009: 67), făcută chiar în ziua intrării României în război, era, cu toată „cinstea” și „sinceritatea” care ar fi prezidat-o, mai puțin nocivă decât „acțiunea nehotărâtă” a unui Iorga ori decât pacifismul lui Gherea.

În sfârșit, oricât de eclectic, revizuirile lovinesciene au avut un caracter limitat. Deși pentru Lovinescu sensul „moral” al revizuirilor cumula o accepțiune politică (filo-antantismul) și una psihologică („sinceritatea”), ele nu au transgresat niciodată – cel puțin nu în mod programatic – teritoriul „esteticului”; tocmai de aceea, revizuirile „literare” rămân, în nomenclatorul lovinescian, o categorie distinctă de primele. E adevărat că Lovinescu afirma sentențios, referindu-se la Gala Galaction, că „un scriitor ce se vinde unor străini, împotriva idealului neamului său, e mort ca scriitor” (Lovinescu 2003: 174). Însă, cu toată „antipatia iremediabilă” a criticului față de prozator (Simuț 2003: 17), acesta din urmă e departe de a fi „murit”, după cum o vor dovedi aprecierile din ce în ce mai favorabile pe care Lovinescu i le dedică mai întâi în *Evoluția „prozei” literare* (1928) și apoi în compendiul din 1937. Și, dincolo de aceasta, rămâne indiscutabil faptul că Lovinescu nu a dedus niciodată – după cum o dovedesc cele două versiuni ale istoriei sale literare, în care criticul nu folosește nicio informație din revizuirile sale „sincer-antantofile” – valoarea literară a unui scriitor din calitatea lui „morală”.

Pe de altă parte, eficiența revizuirilor lovinesciene trebuie raportată nu numai la coerența programului ideologic al criticului, ci și la contextul politic al vremii. O primă observație în acest sens este aceea că, pentru intelectualitatea românească din perioada „neutralității” (1914–1916), atitudinea față de Războiul Mondial implica o

serie de considerente complexe, care nu puteau fi reduse la simpla opțiune geopolitică „Ardealul sau Basarabia?”. Pe lângă acest calcul elementar, trebuia ținut cont și de costurile umane ale unui război (de unde și îmbrățișarea „neutralismului” până și de către naționaliști înfocați precum Iorga), dar și de echilibrul instabil al diplomației, care nu putea garanta că potențialii aliați își vor ține promisiunile pe care le făceau, cu exces de generozitate, statului român. Cu alte cuvinte, indiferent de opțiunile politice ale celor implicați, persista în surdină întrebarea dacă nu cumva România ar fi avut mai mult de pierdut decât de câștigat din acțiunile sale. Tocmai de aceea, coalizarea intelectualilor epocii în jurul unui „ideal național” unanim acceptat (eliberarea Transilvaniei), față de care doar câțiva „indiferenți” și „vânzători” ar fi avut rezerve, e o simplă „iluzie întreținută de istorici”, după cum a demonstrat un studiu recent consacrat „germanofililor” de atunci (Boia 2009: 7). Atingerea „idealului național”, pe care Lovinescu o descria ca pe o necesitate, era, în epocă, o simplă posibilitate, nelipsită de riscuri majore și împotriva căreia atârnav argumente convingătoare. La fel de discutabilă e, apoi, „vânzarea” conștiințelor unor scriitori, pe care criticul o dă ca pe un fapt de netăgăduit. Cel puțin în cazul unora dintre „trădătorii” înfierăți de Lovinescu, „germanofilia” e o atitudine neconjuncturală, care precedă izbucnirii războiului. E cazul lui Slavici, de pildă, care își afirmase încă din anii '70 ai secolului al XIX-lea credința că autonomia românilor din Transilvania ar trebui să se manifeste într-un stat confederativ aflat sub tutelă imperială, și nu într-unul „național” (Boia 2009: 307); dar nu mai puțin al lui Arghezi, care își începuse colaborarea în presa germanofilă încă din 1913, deci înaintea începerii războiului (Boia 2009: 147).

Cea mai concludentă probă cu privire la relativitatea revizuirilor morale o reprezintă, însă, chiar atitudinea de peste un sfert de secol a lui Lovinescu, care, în condiții geopolitice asemănătoare, nu va ezita să susțină ideile pe care combătuse cu atâta vehemență în 1916. Astfel, în *Epilogul* volumului său *P.P. Carp, critic literar și literat* (1942), criticul afirmă că, „la lumina evenimentelor de azi”, se vede îndemnat de „un sentiment de probitate morală” (Lovinescu 2009: 72) să-și revizuiască atitudinea pe care o afișase în perioada precedentului război. Acum, Lovinescu descoperă că „Rusia este dușmana noastră permanentă” (Lovinescu 2009: 72) și că, sub raport politic, „fatalitatea geografică ne impune axioma: în niciun caz cu Rusia” (Lovinescu 2009: 73). Ce l-a determinat pe critic să-și schimbe atât de radical atitudinea? Iată explicația:

Abia drama de anul trecut, reanexarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, pretențiile formulate de ruși asupra Moldovei (deocamdată) și constatarea făcută în actualul război că imperialismul bolșevic e neînchipuit mai puternic decât cel țarist, având în serviciul lui un fanatism social ce nu exista înainte și o uriașă pregătire militară nemaicunoscută în istoria omenirii, ne-au deschis ochii – prin tragice experiențe și nu învățate din cărți de istorie, – aducându-ne la realitate că: atât timp cât vom avea în coastă o forță organizată de două sute de milioane de oameni, nu putem urma decât politica inaugurată în 1883, adică de a face alături de germani o barieră împotriva expansiunii slave, fie ea bolșevică, fie ea țaristă... (Lovinescu 2009: 73).

Prin urmare, chiar dacă Lovinescu își modifică aici, implicit, întregul fundament ideologic al revizuirilor morale din 1915–1916, el precizează că

indulgența sa se exercită retrospectiv doar asupra „germanofililor” junimiști, care oricum beneficiaseră de aceeași clemență cu câteva decenii în urmă. Despre ceilalți, criticul nu ne spune nimic, dându-ne astfel de înțeles că asupra lor ar plana în continuare suspiciunea lipsei de „sinceritate”. Însă adevărul e că însăși „sinceritatea” lui Lovinescu ridică, în cazul de față (și nu numai), anumite semne de întrebare. Și nu neapărat pentru că autorul cărții se situează cu o tranșanță suspectă de partea unei țări față de care practic România se afla deja într-un raport de vasalitate impusă, ci pentru că justificarea sa omite cel puțin două aspecte importante. Mai întâi, acela că în 1916 niciunul dintre fruntașii politici români nu pledase pentru a merge la război „cu Rusia”, ci „cu Anglia” și, mai ales, „cu Franța”. Era vorba, în esență, de aceeași Anglie și Franță (chiar dacă ultima fusese redusă între timp la coloniile sale de peste mări) care, în 1941–1942, erau aliate tot „cu Rusia” și se luptau tot „cu Germania” și „cu Ungaria”. Pe de altă parte, Lovinescu „uită” – și nu e greu de înțeles de ce – să contabilizeze în „drama de anul trecut” nu doar pierderea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, ci și a unei jumătăți din Ardeal, a Maramureșului, a Crișanei și a Cadrilaterului, act pentru care responsabili erau nimeni alții decât „aliații” momentului. Prin urmare, chiar dacă i-am accepta caracterul „cinstit” și „sincer”, justificarea lovinesciană e, în orice caz, neconvingătoare și ea aruncă retroactiv o umbră de îndoială asupra întregului proces al revizuirilor „morale”.

Câte din aceste trăsături s-au păstrat în revizuirile postdecembriste? Pentru a nu dispersa prea mult cadrul discuției, precizez că voi lua în calcul, în cele ce urmează, revizionismul actual doar în versiunea sa cea mai populară și mai extinsă, și anume aceea formulată și practică de Gheorghe Grigurcu. Din acest punct de vedere, e de observat mai întâi, nu numai că Grigurcu s-a revendicat în mod explicit de la revizuirile lovinesciene, dar și că el și-a făcut din „lovinescianism” o coordonată esențială a activității sale critice din ultimele două decenii. Astfel, într-un volum intitulat programatic *E. Lovinescu între continuatori și uzurpatori* (1997), autorul cărții trasează o limită fermă între cele două categorii. Dintre adevărații „continuatori” ar face parte, în opinia sa, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, I. Negoșescu, Nicolae Manolescu și Alexandru George. În schimb, ideologia „uzurpatorilor” se vede chintesențializată într-o țintă fixă: Eugen Simion. Principalul criteriu al acestei distincții, care, fără a constitui trăsătura unică a „lovinescianismului”, devine, în epoca postdecembristă, toiagul de „despărțire a apelor”, este pentru Gheorghe Grigurcu tocmai problema moralității. Iar „uzurparea” ar consta, după el, în neglijarea acestui factor, altminteri adevărit de „caracterul combativ al criticii lui E. Lovinescu”, de „principiul mutației valorilor” și de „caracterul” criticului – care, desigur, n-ar putea fi altfel decât „incomod” (Grigurcu 1997: 156–157). Toate aceste particularități se reunesc în asumarea și efectuarea revizuirilor „morale”, care reprezintă, de altfel, adevărata supratemă a volumului amintit.

Cu toate acestea, ne putem întreba, luând ca punct de reper același criteriu al revizuirilor „morale”, în care dintre aceste paradigme se încadrează Grigurcu însuși. Pentru aceasta, vom confrunta cele trei trăsături ale revizuirilor lovinesciene pe care le-am stabilit mai sus cu modul de desfășurare a revizuirilor „lovinescianului”. Astfel, primul parametru (cel *conjunctural*) al revizuirilor lui E. Lovinescu e greu de determinat în cazul lui Grigurcu. Mai întâi, pentru că, spre deosebire de mentorul său, discipolul și-a desfășurat acțiunea de revizuire „morală” nu concomitent cu, ci

ulterior fenomenelor analizate: dacă Lovinescu i-a anatemitizat pe „germanofili” chiar în perioada neutralității și a războiului, în schimb, acțiunea de revizuire a lui Gheorghe Grigurcu a fost (este?) una *post festum*, exercitată adică după prăbușirea comunismului. Nu am făcut această precizare pentru a-l încadra pe „lovinescianul” actual în atât de ușor ironizabilul „anticomunism postcomunism”, ci doar pentru a semnala o problemă de ordin tehnic: ce segment temporal vizează revizuirile postdecembriste și, mai ales, până când vor dura ele? Cele două întrebări sunt, desigur, interdependente, numai că răspunsurile nu sunt deloc ușor de dat. Și aceasta deoarece Gheorghe Grigurcu a considerat „regimul Iliescu” drept un regim de tip neocomunist, ceea ce i-a servit drept alibi pentru ca, cel puțin până în 1996, să-i judece pe toți intelectualii români în funcție de atitudinea pe care au avut-o față de puterea politică (fie ea pur „comunistă”, fie „neo-” sau „post-comunistă”). Acesta e, de altfel, motivul pentru care Gheorghe Grigurcu i-a așezat în categoria „revizuibililor” nu numai pe scriitorii care s-au bucurat de privilegii și demnități în perioada dejisto-ceaușistă (D.R. Popescu, Adrian Păunescu, Marin Preda, Eugen Barbu etc.), dar și pe și pe aceia care au îndeplinit funcții publice sau doar au „colaborat” cu puterea neo-/post-comunistă (Eugen Simion, Andrei Pleșu, Augustin Buzura ș.a.). Ce-i drept, după victoria C.D.R. în alegerile din 1996 și, mai ales, după aceea a lui Ion Iliescu (ca „rău mai mic”) la prezidențialele din 2000 se înregistrează o anumită scădere a vehemenței de ton a criticului. Însă el nu a afirmat niciodată deschis și nici nu a lăsat să se înțeleagă faptul că revizuirile (post)comuniste ar constitui prin aceasta un proces istoric *încheiat*. Dimpotrivă, visul său pare să fie acela de a transmite ștafeta revizionismului și generațiilor următoare; astfel, Grigurcu consideră că noua generație de critici afirmată în jurul anului 2000 „trebuie să vădească o orientare satisfăcătoare”, care s-ar verifica prin cel puțin „două lucruri”:

Mai întâi să abordeze chestiunile majore ale literaturii actuale, într-un spirit de bună credință, chestiuni cum ar fi: revizuirile, raportul dintre etic și estetic, „moștenirea” ideologică și colaboraționistă, formele conservatorismului post-decembrișt, ca și, evident, concepția teoretică pe care se întemeiază actul critic, „filosofia” acestuia, în desfășurarea sa istorică (ceea ce implică și o corectă raportare la context precum și la predecesori). Să nu se piardă în marginalii, în subiecte întâmplătoare sau oțioase, într-un discurs vag. În al doilea rând, să aibă o independență morală, în sensul preconizat și subliniat cu tărie de E. Lovinescu, care să-i ferească de influența nocivă a diverselor centre de putere și de practicile mercenariatului cu care se întâmplă a le [sic!] ispiți acestea (Grigurcu 2003: 327–328).

Prin urmare, dacă revizuirile morale lovinesciene au avut un caracter conjunctural, revizuirile lui Gheorghe Grigurcu tind să se „eternizeze” sau, în orice caz, să se prelungească pe o perioadă al cărei capăt e deocamdată imposibil de fixat.

În schimb, rămâne neîndoielnic faptul că, în privința caracterului *mixt* al revizuirilor „morale”, Gheorghe Grigurcu îl continuă pe E. Lovinescu; ca și predecesorul său, Grigurcu își judecă „victimele” prin conjugarea unui criteriu politic cu unul psihologic. Criteriul politic este (anti)comunismul – cu extensia postdecembriștă anti-F.S.N./P.D.S.R/P.S.D. –, pe care criticul și l-a păstrat neschimbat de-a lungul celor două decenii care s-au scurs din decembrie 1989. Totuși, i s-ar putea obiecta aici lui Grigurcu faptul că formele și situațiile de „compromis” sunt incomensurabile. Oricare i-ar fi fost originea ideologică și

orientarea politică, „regimul Iliescu” s-a impus (și nu doar o dată!) în urma unor alegeri democratice, și nu a unei ocupații străine, cum s-a întâmplat cu administrația germană a Bucureștilor în 1917 sau cu instaurarea comunismului prin intermediul Armatei Roșii în 1944–1945. Ignorarea acestei diferențe de esență ar putea face ca orice regim politic să poată fi tratat, în ultimă instanță, ca ilegitim, ca urmare a capriciilor „revizuirilor”. În ceea ce privește criteriul psihologic, la Gh. Grigurcu nu mai e vorba de „aurul german”, ci de cel neaoș, concretizat mai ales prin dobândirea de privilegii și poziții publice. Numai că aici trebuie constatat și că fenomenul oportunistului nu se reduce la (post)comunism. E o evidență pe care Grigurcu pare să și-o asume, însă o atare consecvență nu este neapărat un merit, de vreme ce criticul tinde să vadă în acceptarea oricărei funcții publice un fenomen reprobabil. De exemplu, el consideră că „suprema lecție etică” a lui Lovinescu ar fi fost tocmai aceea că a practicat revizuirile „în afara Universității, a Academiei, a vieții politice” (Grigurcu 1997: 8). Dincolo de faptul – nedrept și regretabil, desigur, dar de neocolit într-un asemenea cadru al discuției – că Lovinescu *nu a refuzat* Universitatea și Academia, ci *a fost refuzat* de asemenea instituții, nu putem trece cu vederea că Grigurcu ajunge să le ceară, în ultimă instanță, intelectualilor nu doar onestitate, ci renunțare la toate plăcerile și bunurile „lumești”. De altfel, mai ales în ultimii ani, discursul criticului tinde să dobândească o dimensiune mistică – Lovinescu devine un Mântuitor („A răspândit lumină. A semănat iubire. Întru lumină și iubire, îl venerăm ca pe un Învățător” – Grigurcu 1997: 63), Grigurcu însuși se dematerializează („Ființa mea s-a textualizat printr-o asceză *sui-generis*” – Grigurcu 1999: 436), care îl îndepărtează de scopul său pragmatic declarat și îl expune din plin zâmbetelor malițioase...

Cum rămâne, totuși, cu caracterul *limitat* al revizuirilor? Au vreun efect compromisorile „morale” ale autorilor asupra valorii propriilor opere literare? Pentru a răspunde la această întrebare, voi porni de la articolul *Despre Marin Preda, neconvențional*, apărut în „Contemporanul” din 27 iulie și 3 august 1990, care inaugurează seria revizuirilor „morale” ale lui Gheorghe Grigurcu – și, am putea adăuga, a tuturor revizuirilor „morale” postdecembriste. În textul respectiv, lui Preda i se impută succesiv „o ambivalență vinovată”, „un oportunism propriu [...] nomenclaturii literare”, „prezumția, arghilofilia, inconsecvența, aroganța”, care culminează cu un „arivism de joasă extracție”. Cu toate acestea, și la începutul, și în finalul articolului, Grigurcu afirmă precaut:

Nu ne vom ocupa aici de statutul său de scriitor [...]. În atari circumstanțe, orice reproș bizuit de valoarea estetică și eventual etică a unora din creațiile lui Marin Preda ni s-ar părea din capul locului inadecvat. [...] Nu valoarea sau locul lui ne-au interesat, ci ethosul său, care a fost fără de măsură idealizat, sustras până acum unei elementare analize. [...] Despre scriitor, în genere, poate altă dată (Grigurcu 1998: 129, 137).

Prin urmare, *ethos*-ul creației este disociat aici în mod explicit și cu numeroase precauții de valoarea efectivă a operei literare.

Ulterior, însă, criticul va neglija această frontieră. La doar câțiva ani de la apariția articolului despre Marin Preda, Grigurcu își schimbă poziția și proclamă existența unui „raport direct între degradarea conștiinței umane și cea a materiei literare în care, cu tendințiozitate asumată, se reflectă aceasta”: „Alterarea morală a

autorului – precizează criticul – atrage după sine, în regulă generală, alterarea creației în cauză” (Grigurcu 1999: 374–375). Or, prin aceasta, criticul stipulează că între revizuirile „morale” și cele „estetice” ar exista o condiționare fatală, dacă nu chiar o suprapunere. Pentru că, atâta timp cât acceptăm că „o carență a moralității a dus totdeauna la o degradare a valorii artistice”, suntem nevoiți să acceptăm și că „morală se dovedește mereu un instrument de orientare pe tărâmul valorilor literaturii” (Grigurcu 1997: 141–142). Nu discut acum contraexemplele care i s-ar putea aduce acestei generalizări forțate. Cert e că raționamentul lui Gheorghe Grigurcu se bazează pe un sofism. Sub raport logic, afirmația că imoralitatea autorului a condus întotdeauna la degradarea valorii unei opere e similară afirmației că schizofrenia a condus întotdeauna la degradarea valorii unei opere. Însă acest lucru nu i-a determinat – cel puțin nu până în clipa de față – pe critici să își înceapă analizele literare cu un examen clinic al autorului operei în cauză. Tocmai pentru că, chiar și atunci când degradarea valorii operei ca o consecință a imoralității-schizofreniei e acceptată ca atare, sarcina criticului rămâne aceea de a arăta *unde* și *în ce măsură* s-a produs această degradare; iar acestea sunt elemente pe care el nu poate să le arate decât printr-o analiză „directă” a artefactului respectiv, independentă de – și, în orice caz, indiferentă la – diversele explicații de tip causal. Prin urmare, departe de a demonstra că stabilirea (i)moralității autorului e necesară în analiza creației sale, poziția lui Grigurcu nu face decât să confirme caracterul facultativ (adică nenecesar) al unor asemenea considerații.

Cu toate acestea, autorul *Existenței poeziei* nu numai că s-a păstrat în această ambiguitate rentabilă, dar a încercat chiar să deducă un criteriu din celălalt:

Dacă sunt cazuri în care autorul sporește într-un fel valoarea operei, acordându-i, prin exemplaritatea caracterului și a comportării, o aură morală (Mircea Vulcănescu, V. Voiculescu, Dan Botta) ori își spală păcatele prin grele încercări precum cele ale trecerii prin bolgiile Gulagului (Nichifor Crainic, Radu Gyr), alteori se întâmplă invers: autorul își maculează propria operă. O târăște în dezonoarea unui conjuncturalism ce nu s-ar putea explica decât printr-o tară structurală, printr-o genă a decăderii menită a ieși odată și odată la lumină (Grigurcu 2002: 11).

Însă, pe lângă arbitrariul pe care l-ar presupune echivalențele punctuale între domenii atât de diferite, riscul unei asemenea abordări este acela de a confunda canonul „estetic” cu *Viețile Sfinților* și critica literară cu isihasmul. Potrivit criteriilor lui Gheorghe Grigurcu, maculatura „martirului” Vasile Militaru ar trebui pusă în cumpănă cu marea poezie a „maculaturii” Tudor Arghezi...

În concluzie, dacă revizuirile „morale” întreprinse de E. Lovinescu în contextul „neutralității” României din anii 1915–1916 nu își găsesc, din perspectiva contextului epocii, decât o legitimitate parțială, revizuirile lui Gheorghe Grigurcu ne apar, din perspectiva raportării la ilustrul său „Învățător”, drept ilegitime, deoarece, deși prelungesc optica politică și psihologică a precursorului său, ele încalcă unul dintre cele mai importante precepte ale întregii critici lovinesciene, și anume disjuncția valorilor „morale” de cele „literare”, separația dintre „estetic” și „extraestetic”.

Bibliografie

- Boia 2009: Lucian Boia, „*Germanofili*”. *Elita intelectuală românească în anii primului război mondial*, București, Editura Humanitas.
- Grigurcu 1997: Gheorghe Grigurcu, *E. Lovinescu între continuatori și uzurpatori*, postfață de Monica Lovinescu, București, Editura „Jurnalul literar”.
- Grigurcu 1999: Gheorghe Grigurcu, *Amurgul idolilor*, București, Editura Nemira.
- Grigurcu 2002: Gheorghe Grigurcu, *În jurul libertății*, Iași, Editura Timpul.
- Grigurcu 2003: Gheorghe Grigurcu, *Jocul literaturii și al sorții*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Lovinescu 1988: E. Lovinescu, *Opere*, vol. VII, editie îngrijită de Maria Simionescu și Alexandru George, note de Alexandru George, București, Editura Minerva.
- Lovinescu 2003: E. Lovinescu, *Revizuri*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion Simuț, cuvânt înainte de Mircea Martin, Pitești, Editura Paralela 45.
- Lovinescu 2009: E. Lovinescu, *P.P. Carp, critic literar și literat. T. Maiorescu și contemporanii lui (I)*, ediție îngrijită și notă asupra ediției de Viola Vancea, prefață de Alexandru George, București, Editura Institutului Cultural Român.
- Simuț 2003: Ion Simuț, *Revizuirile lovinesciene ca despărțire de secolul al XIX-lea*, în Lovinescu 2003: 9–38.
- Terian 2009: Andrei Terian, *G. Călinescu. A cincea esență*, București, Editura Cartea Românească.

The Legitimacy of Moral Revisions. From E. Lovinescu to Current “Lovinescianism”

I intend to analyse in this paper the legitimacy of moral revisions carried out in the Romanian literary criticism by E. Lovinescu and by the authors who, after December 1989, assumed his intellectual project. For this purpose, I begin by discussing the revisions Lovinescu made in the period prior to Romania’s entry in the First World War and which the author included in the second part of the fourth volume of his series of *Critice* (1st edition, 1916). In this manner, I tried to establish several of the defining traits of Lovinescu’s moral revisions and to discuss their opportunity in the era’s historical context. Then, I consider current “Lovinescianism”, more precisely the type of moral revisions applied, after 1990, by Gheorghe Grigurcu, in order to investigate, on the one hand, the consistency of such an action and, on the other hand, the validity attached to the claims of placing such an operation in line with the ethical and intellectual succession of E. Lovinescu’s personality and discourse. The conclusion of my study is that contemporary moral revisions are based frequently not so much on involuntary confusion as on a deliberate substitution of the literary criterion and of the ‘moral’ one, which invalidates its positioning in the line of E. Lovinescu’s critical action.